

DET 12. ÅRHUNDREDES RENÆSSANSE I NORGE:

TEODERIK MUNK OG ROMERRIGET.

Lars Boje Mortensen

I det 12. århundrede ekspanderede den europæiske bogkultur voldsomt. Denne ekspansion foregik på tre niveauer: for det første blev allerede eksisterende tekster kopieret i stærkt stigende antal, for det andet blev mange nye tekster, teksttyper og sprog "bogført", og for det tredje blev den europæiske periferi — Norden, Baltikum, Østeuropa — inddraget. Det var de to oldtidslitteratursprog græsk og latin der, i deres kirkeligt formidlede form, dannede ryggraden i det hele. I nærværende artikel skal vi se nærmere på et enkelt udslag af denne udvikling, nemlig den første Norgeshistorie, skrevet på latin af Teoderik Munk i Trondhjem omkring 1180. Man kender ikke andet til hans person end det man kan uddrage af hans værk, men heraf fremgår det at han så godt som sikkert har opholdt sig en tid i datidens lærdomscentrum, Nordfrankrig. Som historiker har han allerede været genstand for grundig forskning (se den kommenterede bibliografi), men her skal vi først og fremmest se på hans valg af sprog, forbilleder og kulturideologi. Dertil er det nødvendigt først at skitsere periodens almene sprog- og bogsituation sådan som man ser den i moderne forskningsperspektiv.

Latinens position

Holder vi os i det følgende til det latinske Vesten (som vel at mærke inkluderede Baltikum, Polen, Böhmen, Ungarn m.m.), er der grund til at stille spørgsmålet: hvordan kunne et dødt sprog, latin, fastholde sin dominans som skriftsprog så tydeligt i en ellers ekspansiv og eksperimenterende periode? Der krævedes jo en grundig sproglig træning før man overhovedet kunne formulere sig skriftligt. Det traditionelle svar, som bestemt indeholder en stor del af sandheden, er: det var kirkens sprog. Udtømmende er det dog ikke, for hvorfor skulle kirken foretrække de gamle romeres sprog? Endvidere

mærker man også nogle protestantiske fordomme om en centralistisk katolsk kirke i svaret. Kirken blev i middelalderen stort set administreret lokalt og topfolkene var rekrutteret fra de lokale aristokratier. Pavemagten kunne højst kaste glans over foretagendet, samt udstikke nogle i praksis meget elastiske juridiske og ideologiske rammer.

Et andet svar er at latin udfyldte en rolle som det internationale kommunikationsmiddel. Det var dog snarere en effekt end en årsag. Det meste af den middelalderlige latinske litteratur var møntet på et lokalt publikum og fik aldrig nogen "international" udbredelse. Det gavnede naturligvis latinens status at man kunne bruge det til korrespondance og samtale med udlændinge, men det kan højst siges at være en forstærkende faktor. Under andre omstændigheder ville fx cisterciensernes knopskydning i det 12. årh. fuldt så godt kunne have klaret sig med fransk som officielt skrift- og talesprog. Det var endnu mere velkendt for bevægelsens ophavsmænd end latin, og det var ikke mere fremmed for tyskere, englændere og skandinavernere.

En del af forklaringen finder man snarere på en indirekte måde i de romanske sprogs kulturelle dominans. I romansktalende lande opfattedes latinen typisk som en "grammatisk" og traditionsrig måde at skrive deres eget "lingua Romana" på, hvadenten det nu var provencalsk, italiensk e.l. Langt op i middelalderen kan "lingua Romana" nemlig betegne både romersk sprog (=latin) og romansk sprog af forskellig slags. Selv om det ganske vist krævede en del skoling at skrive korrekt "grammatisk", var fremmedgørelsen over for latinen næppe så stor at det kunne betale sig at oprette nye skriftnormer for alle regionalsprog og teksttyper. Da kirken, klostrene og det dermed forbundne latinske skolesystem i løbet af tidlig middelalder spredte sig uden for det gamle romerriges grænser, opstod den ejendommelige situation at forskellige germanske og keltiske folk overtog en skriftkultur som var bundet til et fremmed og dødt sprog. For dem var følelsen af noget bekendt ikke tilstede: latin skulle læres helt fra grunden som ethvert fremmed sprog, men altså med den ekstra hindring at der ikke fandtes nogen indfødte at lære det af. At latinen alligevel satte sig massivt igennem viser hvor tunge faktorer skoletradition, skriftnorm og velbeskrevet grammatik er. Hvor reel var egentlig konkurrencen fra folkesprogene?

I både den romanske og den germanske verden er det typisk poesien der giver stødet til at skriftliggøre folkesprogene (i perioden ca 900-1200): Dels kunne dens musikalske og stilistiske kvaliteter umuligt latiniseres uden at det væsentlige gik tabt, dels stod både digtere og måske især publikum til en vis grad uden for den latinske bogverden. Ser man derimod på sprogvælgningen i lovtekster er der en ret klar forskel. I romansk regi stiller man sig tilfreds med latin som medium; det har næppe virket mere fremmedartet end lovsprog i almindelighed, og dertil havde man allerede en fuldt udviklet juridisk terminologi. I germansk sammenhæng bliver lovtekster derimod meget ofte til i folkesprogets formative fase som skriftsprog, ja i nogle områder

anvendes det udelukkende til lovttekster. Latin var simpelthen for fremmedartet når der skulle appelleres til lovens bogstav.

Det umiddelbare latinsksprogede brændpunkt i det almindelige liv var selvfølgelig gudstjenesten. Men bag liturgiens mangfoldige tekster — poetiske og prosaiske, ældre og nyere, lokale og europæiske — lå den latinske bibeltekst, *Vulgata* (redigeret ca 400 e. Kr.), og kirkefædrenes kommentarer til den. Beskæftigede man sig professionelt med skrift og bog i kirkelig sammenhæng, havde man således i det 12. årh. hele tiden fem til otte hundrede år gamle tekster foran sig. De antikke kirkefædre, Hieronymus, Augustin, Ambrosius m.fl., havde endvidere selv brilleret i det senantikke skolesystem som igen byggede på fire til fem hundrede år gamle tekster, nemlig de republikanske og augustæiske klassikere fra omkring vor tidsregnings begyndelse. Af vanskeligt forståelige grunde overlevede de mest kendte klassiske tekster den kristne kulturomvæltning som skoletekster og dannelsesgrundlag. Således blev tekster af Vergil, Cicero, Sallust, Terents, Horats, Lucan m.fl. både sprogligt og indholdsmæssigt (moralsk, litterært og historisk) faste referencepunkter for den senere latinske litteratur. Netop i det 12. årh. blev studiet af disse forfattere intensiveret. Man må altså også se latinens dominans som udslag af en dybereliggende inerti i uddannelsessystemerne og i den fetichisme af bestemte gamle tekster disse affødte.

Disse forskelligartede faktorer i latinens position kan måske bedst samles i begreberne *kontinuitet* og *prestige*. Begge dele fik man så at sige foræret som latinsk forfatter. De gamle, hæderkronede tekster — kirkelige eller verdslige — spillede hele tiden med og gav både et fast fundament og et betagende baggrundsmaleri. Prisen man betalte var besværlig uddannelse, men via sin internationalitet og eksklusivitet ydede den andre fordele som utvivlsomt styrkede samhørigheden mellem kirkelige lærde. At den lokale "klubfølelse" ved gode latinkundskaber — mandarinsprogfunktionen — kunne være mere magtpåliggende end international anerkendelse og forståelse viser fx historien om nordmanden Svend der kom galt afsted hos den danske konge Svend Estridsen (1047-74) (Saxo, *Gesta Danorum* 11,7,7-9):

Til sin venskabskreds havde han [Svend Estridsen] også knyttet en nordmand ved navn Svend, som besad en komplet moralsk dannelse, men ikke en tilsvarende boglig; han havde ikke i passende mål dyrket litteraturen. Han var skiftet fra et verdsligt til et gejstligt embede, selv om han hæmmedes af manglende kundskaber i det latinske sprog. På sit modersmål var han derimod meget veltalende. Da de øvrige så at kongen foretrak ham, på grund af hans langt højere moral, fremfor dem med deres skarpsind, besluttede de at latterliggøre hans ukyndighed med en grovkornet spøg. Da han skulle læse messen gav de ham således for morskabs skyld en bog med en tekstændring i. Under den højtidelige handling skulle han oplæse en bøn for kongen, og hans rivaler havde forvansket teksten sådan at han

hånede kongen med titlen “æsel” [mulus] i stedet for at betegne ham “tjener” [famulus], for han formåede ikke at gå hen over tekstændringen med en stiltiende rettelse. De stod omkring ham mens han læste op og faldt straks over hans uvidenhed med en højlydt og uhæmmet latter. Spøgen forstyrrede så meget at den hellige handling endte i spot.

Da gudstjenesten var overstået greb kongen bogen og lagde den på alteret, og han så nu både de friske spor efter en misundelig hånds rettelse og grunden til den ukyndigt oplæste bøn. Han tog afstand fra den misundelige gruppes indfald, kritiserede dem for deres fornærmende svindel og gjorde det klart at deres egoisme var en større fejl end Svends uvidenhed. Så opfordrede han Svend til at opsøge en skole, og lovede at han ville betale omkostningerne. Dog slækkede han heri ikke på sin almindelige venlighed, for han ville hellere fremstå som den der modarbejdede misundelsen end som den der gav efter for den.

Svend drog nu afsted og lagde et stort arbejde i studiet af de frie kunster. For i ønsket om at beherske den lærdom han havde forsømt, og at forstå dens forskellige grene, havde han forladt det hjemlige og påbegyndt sine studier ved en udenlandsk skole. Han kultiverede nu sit store talent for lærdom og opøvede sin latin. Da han havde studeret grundigt fik han ved sin lærenemhed et stort ordforråd og fint overblik over det grammatiske system; han aflagde sig den plumpe landlige stivhed og ved at træne sit intellekt afpudsede han formuleringsevnen. Med sin brændende lærdomsiver afsluttede han et glimrende studium i løbet af kort tid, og dem der tidligere havde latterliggjort hans uvidenhed mødte ham nu med beundring for hans kunnen.

Rigtig fin latin måtte man lære sydpå, men det skulle bruges og fremvises i det høje nord.

Litteratur i middelalderlige biblioteker

En anden indgang til forståelsen af latinens betydning i det 12. årh. kan vi få ved at betragte de middelalderlige biblioteker. Dette er et forskningsfelt i hastig udvikling, og vores viden er blevet meget større og præcisere i løbet af de sidste tyve år, takket være adskillige store fremskridt i katalogiserings- og tekststudgivelsespraksis, samt inden for studiet af håndskrifts- og boglære (palæografi og kodikologi). Kilderne til bibliotekshistorien falder i to grupper: På den ene side har vi overleveret en masse middelalderlige bøger (normalt kaldet håndskrifter, men den betegnelse var ikke gængs i middelalderen da man ikke kendte anden måde at reproducere tekster på), på den anden side findes en del middelalderlige bibliotekskataloger. Derudover kan man slutte noget om middelalderlige forfatteres biblioteksmæssige arbejdsvilkår ud fra selve de litterære tekster.

En bogsamling på 500 bind var i det 12. årh. meget stor, og fandtes kun i de allerbedst udstyrede klostre. Mere normale var samlinger på 50-200 bind (inklusive liturgiske bøger). Blandt munkeordnerne var de gamle benediktinere biblioteksmæssigt klart førende, men nye ordener som cistercienserne satsede også på bogkultur. Endvidere blev det væsentlig mere almindeligt med dombiblioteker og adelige eller kongelige privatbiblioteker. Bogproduktion var yderst kostbar, og ihærdige lærde uden position eller store midler samlede sig sjældent mere end fem bøger i privateje.

Lad os nu se hvilke slags tekster der mødte en lærd i et større klosterbibliotek. Vi spørger nu kun om det litterære indhold — vi ser altså bort fra rent liturgiske bøger, dokumentksamlinger og andet administrativt materiale:

For det første dominerede — som allerede antydnet — *gamle* tekster på bekostning af *nye*. Et mindre bibliotek (20-30 bind) ville stort set kun indeholde kristne (evt. verdslige) klassikere.

For det andet ville der, ikke overraskende, være et overvældende flertal af *kirkeligt* relaterede tekster (bibeltekster, prædikensamlinger, kommentarer, helgenlegender, teologiske afhandlinger osv.). Gode samlinger af *verdslig* litteratur fandtes kun i specialbiblioteker (evt. i visse adelige eller kongelige privatbiblioteker).

For det tredje kan man skelne mellem *europæiske* og *lokale* tekster. De fleste gamle tekster (igen de verdslige og kirkelige klassikere) var fællesgods for hele Europa. Men det kunne også gælde enkelte nyere. Fra begyndelsen af det 12. årh. kan man fx nævne teologen Hugo af St. Victors værker og den letlæste engelske historiker Geoffrey af Monmouth. De fleste nyere tekster blev dog kun lokalt kendte, eller også måtte de følge den almindelige udbredeshastighed, selv hvis de havde et indhold af almen interesse — dvs de kunne være hundrede år undervejs fra Tyskland til Frankrig. Lokal eller regional udbredelse blev naturligvis skæbnen for næsten alle tekster om lokale forhold. Ingen spanier ville støde på et værk om Polens historie. Hvis han på en rejse endelig skulle gøre det, ville det aldrig falde ham ind at bruge en måneds hårdt kopieringsarbejde for at berige sit eget spanske bibliotek med så uanvendelig litteratur.

For det fjerde må det være klart at bøger med *latinske* tekster i antal fuldstændigt har overskygget bøger med *folkesproglige* tekster. I en del store vesteuropæiske bogsamlinger har der ikke været en eneste folkesproglig tekst (dette forhold ændrer sig væsentligt i løbet af det 13. og 14. årh.). En optælling af eksisterende bøger (inkl. fragmenter) fra perioden 1100-1600 med norrøn tekst giver ca 700. Hvis man skulle tælle eksisterende (håndskrevne) bøger fra samme periode med latinsk tekst ville resultatet blive flere hundrede tusinde. Bare antallet af bøger (inkl. fragmenter) med latinske hedenske klassikertekster kopieret i perioden ca 800-1200 ligger på omkring 3000. Ser vi på det 12. årh.s europæiske bogbestand alene, vil det

næppe være urimeligt at hævde at et sted mellem 95% og 99% var på latin. Den middelalderlige litteratur en 12. årh.s lærd har kunnet finde frem til, har altså været helt forskellig fra den en moderne interesseret kan finde gennem sin litteraturhistorie. Tager man bindet om middelalderen i en almindelig verdenslitteraturhistorie idag (som selvfølgelig i langt højere grad end de dalevende fokuserer på hvad der til enhver tid var nyt), optager behandlingen af den latinske litteratur typisk et sted mellem 0% og 10%, og kun i ganske få er den viet en særlig overskrift. De folkesproglige tekster har siden romantikken nydt naturlig bevågenhed af sproghistoriske og nationalistiske grunde. Hertil kommer at den latinske litteratur endnu ikke har fået sin egen special-litteraturhistorie, noget der skyldes manglende forskningsindsats og ikke mindst de kolossale stofmængder. Selv om denne perspektivforskydning altså har sine gode moderne grunde, er det dog befordrende for forståelsen af datidens intellektuelle horisont når man gør sig klart hvilke tekster man dengang mest omgav sig med.

Teoderik Munks latinske værk

Disse sproglige og boglige forhold er vigtige at holde sig for øje når vi nu skal se nærmere på den første norgeshistorie, *Historia de antiquitate regum Norwagiensium*. Om forfatteren ved vi som sagt ikke andet end hvad hans tilnavn og hans værk fortæller. Det er meget nærliggende at se værkets dedikation til ærkebiskop Øystein som et tegn på forfatterens tilknytning til Nidarosdomen (evt. klostret Nidarholm). Og der er gode grunde til at antage at Teoderik havde været i Frankrig på studieophold. Værket udgør sammen med den anonyme, fragmentarisk overleverede og vanskeligt placérbare *Historia Norwegiae* og en latinsk redaktion af den hellige Olavs mirakler (*Passio Olavi*) det væsentligste bidrag til den norske latinlitteratur i det 12. årh. Sammen med i hvert fald *Passio* er det samtidig en national litterær manifestation for det nye ærkebispesæde i Nidaros (oprettet 1152) og for kongemagten. Af omfang er det forholdsvist beskedent (ca 50 sider), men i formen godt gennemarbejdet. Hverken stil eller komposition bærer tilfældighedens præg. Det må være skrevet mellem 1177 (oprøreren Øystein Møylys død som nævnes) og 1188 (ærkebisp Øysteins død), formentlig før ærkebispens eksilperiode 1180-83). Dets omfang og niveau taget i betragtning er det nok realistisk at forestille sig en tilblivelsesperiode på højst to-tre år. Det omfatter knap 300 års historie (852-1130), og er organiseret efter konger. Forfatteren gør i fortalen læseren klart at der er tale om et pionérprojekt:

Og da der knap findes noget folk så barbarisk og ulærd at det ikke har overleveret bare *nogle* mindesmærker om sine forgængere til eftertiden, er jeg af den opfattelse at selv det lidt der

findes om vore forfædre, er værd at videregive til eftertidens erindring. Vi tager Harald Hårfager som begyndelsespunkt, eftersom der ikke er nogen sikker kongerække før hans tid. [...] På denne baggrund er det derfor muligt, du fremragende mand [ærkebisp Øystein], at der også før Haralds tid her i landet var mægtige krigsduelige mænd, men som nævnt har manglen på skribenter slettet ethvert spor.

Valget af latin som medium kommenteres ikke, og har vel nærmest været selvfølgelig for en "officiel" historiker med udenlandserfaringer: Når Norge skulle have sin dåbsattest måtte det ske på fineste manér. Set i lyset af den imponerende norrøne historiske litteratur fra det 13. årh. forekommer Teoderiks værk — og den samtidige *Historia Norwegiae* — som en litterær blindgyde. Men set i et snævrere 12. årh.s perspektiv har ærkebiskop Øystein og hans historiker bestemt haft fingeren på pulsen. Vekselvirkningen mellem latinsk og norrøn litteratur i det 12. årh. førte ikke naturnødvendigt til det norrønes totale dominans — faktisk er den vestnordiske udvikling helt speciel i europæisk sammenhæng. For en 1180-betragtning kunne kimen lagt med *Passio Olavi*, *Historia de antiquitate regum Norwagiensium* og evt. anden nu tabt litteratur ligeså godt have åbnet for en strøm af latinsksprogede værker om lokale forhold, for et primært lokalt publikum.

Kombinationen af national manifestation og impulser fra den latinske studieblomstring i det 12. årh.s europæiske kernelande findes præcis magen til i Danmark. I de følgende overvejelser over forbilleder og referencer til Romerriget vil Teoderiks værk derfor blive sammenholdt med den samtidige danske historie *Gesta Danorum* af Saxo Grammaticus. Hans værk er mere end ti gange Teoderiks i omfang og har nok været mindst 30 år under udarbejdelse (ca 1180-1210). Det indeholder hele danmarkshistorien op til 1185, ja faktisk mere end det, for sagnhistorien er strakt så langt bagud som ca 20 generationer før vor tidsregning! Kompositions- og stilmæssigt adskiller det sig også meget fra Teoderiks norgeshistorie. Alligevel må man sige at det er forbløffende at en sådan sammenligning ikke har været foretaget. Forfatterne har nemlig på mange punkter befundet sig i samme situation:

1. Begge har skullet skrive den første officielle nationshistorie for et europæisk periferi-land (med officielt menes at begge værkerne er dediceret til og udarbejdet i forståelse med den lokale ærkebiskop og begge arbejder ud fra idealet om én nation under én konge).
2. Begge påbegyndte værket i årtiet mellem ca 1178 og 1188.
3. Begge havde med meget stor sandsynlighed studeret i Nordfrankrig.
4. Begge angiver som hovedkilde islændingenenes fortællinger.
5. Begge skrev på latin.

Så store ligheder i udgangspunktet indbyder til at lade forfatterernes resul-

tater kaste lys over hinanden. Sammenligningen vil sikkert kunne føres længere endnu, men hovederindet her er at give en bedre forståelse for to af “renæssance”-aspekterne ved Teoderiks *Norgeshistorie*, nemlig hans litterære forbilleder og hans syn på Romerriget.

Forbilleder

Det er en velprøvet litteraturhistorisk sandhed at en forfatter imiterer forbilleder, ikke genrer. Teoderik har haft et billede af nogle bestemte latinske historietekster for sig, da han skulle udforme den nationale historie. Man kan nu spørge sig om han aktivt har opsøgt særlig litteratur han havde hørt eller læst om, eller om han har stillet sig tilfreds med det han fandt i det (eller de) bibliotek(er) han havde adgang til i Frankrig og/eller i Trondhjem?

Litteratursøgning i middelalderen var sin sag. Før bogtrykkerkunsten var alle bøger forskellige, alle eksemplarer af den samme tekst varierede i udstyr, omfang, kvalitet osv. Der fandtes heller ingen standardiserede bibliografiske referenceværker, ja selv titler var et problem. Ofte identificeredes en tekst ved begyndelsesord e.l. Teoderik kunne således umuligt checke om der skulle findes andre skrifter som fx behandlede nordisk geografi, normannere eller tilsvarende emner af relevans for hans projekt. Det ovenfor nævnte forhold om lokalt udbredte tekster kontra europæisk, er således af stor betydning for historieskrivningen. I et stort nordfransk bibliotek ville Teoderik finde litteratur om normannere, Frankrig, England o.l., men ingenting om fx Sydtyskland, Norditalien, Polen osv. Den idag måske mest kendte middelalderlige historiker, bayeren Otto af Freising (ca 1115-58), forfatter til en ambitiøs verdenskrønike og til det vigtigste værk om kejser Frederik Barbarossa, var i det 12. årh. så vidt vides ukendt uden for Sydtyskland. Endvidere ville Teoderik finde alle de store klassikere — de europæiske bøger — repræsenteret. De har på en måde udgjort et arkimedisk punkt i denne relativistiske bogverden. Hvor moderne tekster var vanskelige (eller umulige) at finde frem og at identificere, var man på mere sikker grund med kirkefædrene og de verdslige klassikere: dem havde andre refereret til i århundreder, nogle af dem var faste skoletekster, andre havde leksikonfunktion i den benediktinske bogverden. Når historisk litteratur i det 12. årh fra Norge, Polen, Spanien og Jerusalem på mange måder ligner hinanden, skyldes det sjældent gensidig påvirkning, men snarere eksistensen af en fælles pulje af basistekster samt af et fælles studiecentrum i Nordfrankrig.

Teoderiks færden blandt bøger fremgår delvis af den række historiske værker han selv nævner. Det kan også give en første pejling af hans evt. litterære forbillede(r). Her skal historikerne opregnes i kronologisk rækkefølge, med side- og liniehenvielse til Storm 1880 (der henvises kun til de steder hvor forfatterne tydeligt nævnes i forbindelse med historieskrivning).

Der gives en kort kommentar til hvert nummer, bl.a. vedrørende Teoderiks evt. førstehåndskendskab:

1. "Eusebius Cæsariensis episcopus" (42,17-18). Den græske kirkefader Eusebios af Caesarea (ca 260-339) skrev bl.a. en *Chronicon*, et værk af grundlæggende betydning for kristen kronologi. Det var udbredt i Vesten i Hieronymus' latinske bearbejdning.

2. "Hieronymus" (23,4-5; 43,7-9). *Vulgatas* redaktør og én af de helt centrale latinske kirkefædre (ca 350-420). Han citeres dels for et brev, dels for kronologi. Teoderik har haft god mulighed for at bruge Eusebios-bearbejdelsen.

3. "Jornandes, historia" (33,1). Jordanes, som han nu almindeligvis kaldes, citeres her for sit værk om goternes historie fra 551. Netop det afsnit Teoderik bruger (om hunnerne) cirkulerede dog ofte selvstændigt (fx hos Sigebert af Gembloux, jvf. ndf.), og det er tvivlsomt om han kendte værket i sin helhed. Det nød ikke særlig udbredelse i det 12. årh.

4. "Isidorus Hispalensis episcopus" (42,23-24). Isidor af Sevilas (ca 570-636) *Chronica* var ligeledes en kronologisk orienteret oversigt af betydning for middelalderens historikere. Som den første systematiserede han historiens forløb i seks verdensaldre. Værket var — især i sin korte version — meget udbredt i det 12. årh.

5. "Beda" (43,1). Angelsakseren Beda Venerabilis (672/3-735) skrev talrige historiske værker, både livligt fortællende (*Den engelske kirkehistorie*) og i den kronologiske tradition. Teoderik nævner ham for det sidste (her skriftet *Om tidsregning*), hvor hans betydning var enorm. Hans beregninger fik stor europæisk udbredelse, ligesom hans dateringssystem med udgangspunkt i Kristi fødsel.

6. "Paulus Diaconus, monachus Cassinensis coenobii, historia de Pannonia prouincia" (32,6-7). Paulus Diaconus (ca 720-800, munk i Monte Cassino) var en alsidig skribent: helgenbiografier, klassikerudgaver, lejligheds-poesi, historieskrivning m.m. er repræsenteret i hans forfatterskab. Hans berømteste værk i middelalderen såvel som i moderne tid er *Langobardehistorien* fra ca 790. Der er denne farverige bog Teoderik sigter til med den lidt usædvanlige titel "Historie om provinsen Pannonien". Forvirring om titler skal man som antydning ikke tage så alvorligt i middelalderens bogverden, og angivelsen kan ikke, som hos JOHNSEN 1939, 45 bruges som argument mod Teoderiks kendskab til værket. Det var faktisk meget populært i det 12. årh.

7. "Historia Romana" (12,2; 52,7; 53,6). Som påvist af Lehmann 1937, 72-75 drejer dette sig om den i øvrigt ukendte Landolfus Sagax' udvidelse og bearbejdning (ca 1000) af Paulus Diaconus' *Historia Romana* (ca 770), som igen bygger på det senantikke *Breviarium* af Eutropius (ca 365). I det 12. årh. var teksten — i en af de tre versioner — et standardreferenceværk om

romersk historie.

8. “Remigius Autisiodorensis episcopus” (43,3). Remigius af Auxerre (ca 841-908) skrev mest bibeltekstkommentarer. Han citeres her for kronologiske beregninger, men ingen historiske eller kronologiske arbejder af ham er kendt.

9. “Sigibertis Gyemblacensis, chronica” (4,6-7). Sigebert af Gembloux’s (ca 1030-1112) *Chronica* er en verdenshistorie som fortsætter Eusebius/Hieronymus (m.fl.) helt op til forfatterens samtid (sidste tilføjelser 1111). Værket vier kronologiske problemer meget opmærksomhed, og nød anseelse i det 12. årh.

10. “Hugo canonicus Sancti Victoris Parisiis, chronica” (3,21-4,1 & 43,5). Hugo af St. Victor (død 1141) blev det tidlige 12. årh.s kendteste skriftfortolker og teolog. Hans forfatterskab spændte vidt, og et enkelt historisk værk fra hans hånd, *Chronica*, spredte sig ligesom de fleste af hans øvrige værker over Europa i løbet af det 12. årh. Det består mest af kronologiske lister, men med enkelte mindre, fortællende afsnit, fx det om normannerne som Teoderik citerer.

11. “*Historia Normannorum*” (22,3). Den idag berømteste *Normannerhistorie* blev skrevet i Normandiet af Orderik Vitalis i begyndelsen af det 12. årh., men i samtiden var den ganske ukendt. Det er en anden tradition Teoderik har mødt, nemlig den der indledes med Dudo af St. Quentin, *Normandiets historie* fra begyndelsen af det 11. årh., omarbejdes af Wilhelm af Jumièges omkring 1050-70 (værket er i sin sidste redaktion dediceret til Wilhelm Erobreren), som igen fortsættes af Teoderiks samtidige Robert de Torigny (også kaldet R. de Monte, død 1186, skrev på krøniken allerede ca 1150). Sidstnævnte fortsatte også Sigeberts *Verdenshistorie*, men det er næppe disse dugfriske impulser Teoderik har fået. Hans citat stemmer i hvert fald med Wilhelms ca 100 år gamle værk.

Med til billedet hører også klassikerne Sallust (ca 86-34 f.Kr.) og Lucan (39-65). Sallusts to små værker, *Den jugurthinske krig* og *Den catilinariske sammensværgelse*, var skolebøger i det 12. årh. Teoderik bruger et sted en længere vending som er lånt fra Sallust — en meget typisk adfærd i perioden — og der kan ikke være meget tvivl om at han kendte værkerne i deres helhed. Lucan er forfatter til det i det 12. årh. meget studerede episke digt *Pharsalia*, om borgerkrigen mellem Cæsar og Pompeius. Af Teoderik citeres han ofte med navns nævnelser, og en enkelt gang (36,13) kaldes han “ligeså meget filosof som digter”. En mere gængs 12. årh.s floskel var dog at han var “ligeså meget historiker som digter”.

Man ser tydeligt at Teoderik gerne vil vise sin nordfranske lærdom. Jeg tror godt vi kan tage dette billede nogenlunde for pålydende. Ikke i den forstand at han kendte alle de nævnte tekster i deres fulde udstrækning, eller at han intet andet kendte, men blot på den måde at det biblioteksmæssige udgangs-

punkt var nordfransk og at han faktisk nævner de nyere historikere han finder relevante: Sigebert af Gembloux, Hugo af St. Victor og Wilhelm af Jumièges. Hvis han, ligesom *Historia Norwegiae*'s forfatter, havde kendt en nyere (dvs 100 år gammel!) tekst af langt større interesse for Norge, nemlig Adam af Bremens *Hamburgske bispekrønike*, ville han utvivlsomt have brugt den. Men den fandtes kun i nordtyske og danske biblioteker. Det skulle med andre ord give mening at lede efter Teoderiks litterære forbillede blandt de nævnte tekster. Vi kan med det samme udskille de kronologiske, ikke-fortællende tekster (1,2,4,5,8,10). Sigeberts kronologisk orienterede verdenshistorie (9) var heller ikke brugbar. Tilbage bliver altså fire middelalderlige folkeslags-historier, Jordanes' *Goterhistorie* (3), Paulus Diaconus' *Langobarderhistorie* (6), *Romerhistorien* (7) og Wilhelm af Jumièges' *Normannerhistorie* (11). Hertil kommer evt. Sallusts *Jugurtha* og *Catilina* samt Lucans *Pharsalia*.

Teoderik giver os selv hjælp til at vælge mellem disse. Et karakteristikum ved hans værk er hans digressioner, som optager en slående stor del teksten. De giver mest biografisk sammenligningsmateriale til norske konger og deres gerninger, men nogle få er om geografiske og kronologiske problemer. Vi skal vende tilbage til dem om lidt, men her er der først og fremmest grund til at hæfte sig ved hans egne ord om dem:

Vi har ligesom de gamle historikere også indføjet digressioner på passende steder. Efter vores mening kan de både gavne og fornøje læseren.

Tidligere kommentatorer er gået let hen over ordene "ligesom gamle historikere" ("more antiquorum chronographorum"), men her ligger der faktisk en nøgle. Ifølge almindelig sprogbrug må det betyde at hans forbillede(r) må være antikke eller tidligt middelalderlige, dvs formentlig ikke fra det 11. eller 12. århundrede. Dermed kan vi udelukke Wilhelm af Jumièges og evt. andre samtidige nationshistorikere. Jordanes' *Goterhistorie* er som nævnt formentlig citeret indirekte, og den udmærker sig heller ikke ved digressioner. Af sidstnævnte grund kan heller ikke *Romerhistorien* have været et primært forbillede. Tilbage har vi Paulus Diaconus og hans *Langobarderhistorie*. Her finder vi faktisk adskillige markante digressioner af lærdomshistorisk og biografisk art (fx om lærde mænd på Justinians tid og om klostergrundlæggeren Benedikt, I, 26), men også en del geografisk (fx Italiens geografi, II, 15-24), anekdotisk og selvbiografisk stof (fx III, 34). Paulus' ekskurs om Scylla og Charybdis citeres til og med ordret af Teoderik, og han karakteriserer digressionerne i *Langobarderhistorien* således (32,6-8): "Paulus Diaconus, munk i klostret Monte Cassino, som skrev en vidunderlig historie om provinsen Pannonien hvori han gjorde mange både gavnlige og fornøjelige digressioner...". Med andre ord samme formulering som blev brugt om digressionerne i selve *Norgeshistorien*. Han lægger ordene i munden på

os: *Langobarderhistorien* var det primære litterære forbillede.

Nu bruger han jo rigtigt nok flertal "ligesom hos de gamle historikere". Det kan selvfølgelig være fordi det er bekvemt at påkalde sig en hel tradition, hvor der egentlig kun er tale om ét forbillede. Men tager vi ham på ordet kunne han strengt taget godt tænke på skolelærdommen fra Sallust (Lucan skal vi komme tilbage til). I *Den Jugurthinske Krig* findes der (kap. 17-19) en længere ekskurs om Afrikas geografi der markeres, ligesom ofte hos Paulus Diaconus og Teoderik, med slutformlen "men nu må der være sagt nok om...". Med dette illustre eksempel i baghånden kunne Teoderik roligt begive sig ud på digressionernes vover.

Hos Saxo finder vi kun tre forfattere nævnt, alle ældre middelalderlige nationshistorikere: Beda (for *Den engelske kirkehistorie*), Paulus Diaconus (*Langobarderhistorien*) og Dudo (*Normannerhistorien*). I virkeligheden har Saxo dog kombineret disse tre med forskellige andre forbilleder, sådan som især undersøgelser fra det sidste årti har vist. Resultatet er dermed en meget ambitiøs kombination af nationshistorie med såvel verdenshistorie (med forbillede i Justinus' *Epitome*, 2. årh. e. Kr. og i Orosius' *Historier mod hedningene*, 417), som med nyere regional kirkehistorie (med forbillede i Adam af Bremen, *Hamburgske bispekrønike*, ca 1075), med antik kirkehistorie (med forbillede i Cassiodors *Den tredelte kirkehistorie*, oversat og omarbejdet til latin fra ca 560) og romersk historie (formentlig med forbillede i Paulus Diaconus' version af *Historia Romana*, ca 770). Som man ser hører disse værker, med undtagelse af Dudo og Adam af Bremen, ganske klart til gruppen ældre, europæisk udbredte bøger. Det var herfra man først og fremmest hentede autoritet.

Ud over denne usædvanlige sammenkædning af forbilleder gjorde Saxo sig også særlige stilistiske anstrengelser. Han tog udgangspunkt i nogle ret specielle romerske forfattere, især Valerius Maximus, Martianus Capella, Curtius Rufus, Justinus, og kun i mindre udstrækning den ellers så hyppigt anvendte Sallust. Saxo har arbejdet meget med dette og opnået en helt særlig ordrig og ophøjet stil, ofte karakteriseret som barok. Kontrasten til en mere typisk historiker som Teoderik er på flere måder interessant. Den viser sig bl.a. ved Saxos blufærdighed ved at citere andre forfattere direkte. Alt skal formuleres i hans egen stil. Den lærdom som selvfølgelig gerne skal synes, er "internaliseret", den skal skabe en slags fiktion om at dette værk står helt på egne ben, det skylder ikke nogen noget. Teoderik går nærmest i den modsatte grøft. Han citerer alt det han kan komme til, de store romerske og tidlige middelalderlige forfattere kommer selv til orde i hans tekst. Denne mere yderliggjorte lærdom tjener i og for sig samme formål som Saxos: traditionen pryder og hæver den nationale historie som emne. Men forskellen mellem de to afspejler nok forskellige arbejdsvilkår, og ikke mindst en forskellig tidshorisont for gennemførelsen af projektet: Saxo har været på en lang bevidst jagt på såvel kilder som kompositoriske og stilistiske forbille-

der, og han har dannet sig en speciel stil med det ene formål at skrive historien. Teoderik har både forberedt sig hurtigere og gjort sig hurtigere færdig. Ét eller to “main-stream” forbilleder har været nok for ham, og hans stil ligger ligeledes på linie med et almindeligt — dvs rigt og varieret — 12. årh.s historikerlatin.

På trods af sådanne store forskelle skal vi dog fastholde at begge nationshistorierne har set et forbillede i Paulus Diaconus' *Langobardhistorie*. Endvidere har begge forfattere kendt en eller anden version af *Normannerne historie* og en af *Romernes historie*, og endelig kan man nævne Sallust som en fælles baggrund.

Romerriget

Danmarks og Norges historier som litterære værker bygger på modeller. Men det gør Danmarks og Norges historie som emne også. Hos Saxo er det nu klart påvist (FRIIS-JENSEN, 1992) at Danmarks historie er kalkeret over Romerrigets historie: I de 16 bøger er der lagt nogle få, men desto vigtigere, kronologiske kendemærker ud. De første fire bøger omhandler Danmarks historie før kristendommen, men mere præcist før kejser Augustus' regeringstid (31 f. Kr.-14 e. Kr). En tydelig dansk pendant til den store fredsfyrste er dannet med Frode Fredegods figur. Hans rige omtales som *imperium*, han betvinger utallige folkeslag, laver love, og under hans regering fødes verdens frelser. I bøgerne fem til otte følger vi det danske hedenskabs historie mens kristendommen breder sig ud over Romerriget og under Karl den Store (frankisk konge 768-814, romersk kejser fra 800) er den nået næsten til Danmark (sakserne kristnes). Den tredje fjerdedel af værket (bog 9-12) beretter om kristendommens indførelse og etablering i Danmark under ærkebispesædet Hamburg-Bremen, og den sidste (bog 13-16) om Danmarks (og en tid: Nordens) eget ærkesæde i Lund frem til Saxos egen tid (1185). Ud over denne struktur mærker man Romerrigets relevans for Danmark i en til tider voldsom “romersk fortolkning” af nordiske forhold. Først og fremmest gives Norden en litterær guldalder på linie med den det augustæiske Rom oplevede i form af Vergil og Horats. Folkesprogede digte omsættes til latinsk epos og lyrik. På alle planer fra den sproglige detalje til den store komposition vises parallellismen mellem Romerriget og Danmark.

Som det var almindeligt i middelalderen så Saxo ikke noget brud mellem det antikke og det middelalderlige tyske Romerrige. Dermed er budskabet klart: Danmark er nu, som altid før, uafhængigt af Romerriget. Det danske riges historie er lige så gammel, lige så mangfoldig, og litterært set lige så fornem som Romerriget. Kun på et enkelt punkt er dette nordiske *Imperium Romanum* underlegent i forhold til det rigtige, nemlig med hensyn til kristendommens og latinkulturens sene ankomst.

Ikke bare i Saxos bevidsthed vejede Romerriget så tungt at den lokale historie på en eller anden måde skulle relateres til det. Hans "uafhængige" konstruktion er nok ekstrem, men mange andre lod sig friste af i det mindste at have en trojansk stamfader til sin by eller sit folk. På den måde var den lokale kultur i hvert fald lige så gammel som romernes. Teoderik er mere beskeden. Han kaster sig ikke ud i store påstande om Norges jævnbyrdighed med Romerriget e.l. Rom spiller alligevel ganske tydeligt en rolle som "modelhistorie". Dette kommer til udtryk i hans digressioner og i hans poetiske citater.

Den historiske fortolkning af digressionernes værdi som moralsk klangbund for Norges historie, har BAGGE 1989 gjort overbevisende rede for. De omhandler henholdsvis konflikten mellem hedenskab og kristendom og forskellen mellem gode og dårlige herskere. Afgrænsningen af digressionerne fra den omgivende tekst er dog ikke helt uproblematisk. Bagge regner med 12 digressioner ialt — så vidt jeg forstår ham må det være følgende. (Der henvises som hos Bagge til kapitler hos Teoderik — der er 34 ialt. Digressionens længde angives både relativt i forhold til kapitlet og i antal linier. Endelig noteres det om den afrundes af en slutformel ("men nu tilbage til sagen" e.l.):

1. Kap. 5, om Håkon den onde. Ad omveje kommer Teoderik ind på den tysk-romerske kejser Otto II (973-78) som bl.a. kritiseres for sin for store gavmildhed mod kirken (2/3 af kapitlet, 15 lin., slutformel).

2. Kap. 8, om Olav Tryggvason. Kongen sammenlignes med den romerske kejser Jovian (363-64), der ligeså trofast holdt fast på kristendommen efter en periode med en hedensk regent, Julian den Frafaldne, 360-63 (3/4 af kapitlet, 25 lin., slutformel).

3. Kap. 13, diskussion om Olav den Helliges dåb. Den manglende historiske viden sammenlignes med en tilsvarende usikkerhed om kejser Konstantins (306-37) dåb (1/5 af kapitlet, 6 lin., ingen slutformel).

4. Kap. 17, om Scylla og Charybdis, langobardere og hunnere (hele kapitlet, 40 lin., ingen slutformel).

5. Kap. 18, om at menneskelegemerne med generationerne bliver stadig mindre (2/3 af kapitlet, 63 lin., ingen slutformel).

6. Kap. 20, med udgangspunkt i dateringen af Olav den Helliges martyrium diskuteres uoverensstemmelser i kronologiske beregninger (2/3 af kapitlet, 27 lin., slutformel).

7. Kap. 23, med udgangspunkt i fredsslutningen mellem Magnus den Gode (konge 1035-47, af Danmark fra 1042) og den danske kong Hardeknud omtales aftalen mellem brødrene Karl den Store og Karlomann. Karls kamp for paven mod langobarderne beskrives (hele kapitlet, 45 lin., slutformel).

8. Kap. 24, kong Magnus' tog mod venderne (3/4 af kapitlet, 25 lin., uklar slutformel).

9-10.Kap. 26, angreb på hovmod, særligt eksemplificeret ved perserkongen Chosroes, som led en retfærdig død i kampen mod den romerske kejser Heraklios (610-41). Inden i digressionen, som bygger på *Historia Romana*, er der indlagt en anden digression om en version af historien der findes i skriftet "om rejsningen af det hellige kors" (hele kapitlet, 85 lin., to slutformler).

11. Kap. 30, i anledning af et varsel om Magnus Barfods død omtales varsler ved Karl den Stores død. Denne tegnes som en idealhersker (4/5 af kapitlet, 40 lin., slutformel).

12. Kap. 32, kong Øysteins bygningsaktiviteter sammenlignes med kejser Augustus' (1/4 af kapitlet, 8 lin., ingen slutformel).

Hvis vi accepterer at disse tolv afsnit er digressioner, og at Paulus Diaconus' *Langobarderhistorie* — med bl.a. geografiske digressioner — er Teoderiks forbillede, har jeg svært ved at se nogle argumenter imod at de to afsnit om Island også er digressioner:

A. Kap. 3, om opdagelsen af Island (hele kapitlet, 23 lin., slutformel).

B. Kap 12, om kristningen af Island (hele kapitlet, 28 lin., slutformel).

Begge er afgrænset fra beretningen om norske konger ved en slutformel, og begge har digressionernes normale længde. Hvis man indvender at de dog har nogen relation til Norges historie — at de ikke går uden for emnet — så må også nr. 8 ovf. falde bort. Den handler direkte om en norsk konges aktiviteter og har dertil kun en uklar slutformel. Med henvisning til nr. 12 ovf. vil man næppe heller kunne afvise en anden kort sammenligning:

C. Kap. 15, kong Olavs valg til konge foregik ligesom de gamle romeres kejservalg (1/15 af kapitlet, 3 lin., ingen slutformel).

Hvis Teoderik selv har skelnet helt skarpt mellem digressioner og resten af teksten, er nok 8, 12 og C de dårligste kandidater. Endvidere kan man ikke vide om 9 og 10 skal tælles sammen eller hver for sig. Hvad det kommer an på her er dog at fastslå at Teoderiks sammenligningsmateriale — digressioner eller ej — hentes fra den romerske historie i så høj grad at der er tale om mønster.

Af de 15 afsnit (1-12 & A-C) giver ni (1,2,3,7,9-10,11,12, C) en eller anden form for historisk parallel. Alle hidrører fra romersk historie, eller mere præcist det romerske kejserdømme i sin antikke og middelalderlige form (en ukendt skelnen for Teoderik). Af åbenlyse parallelliseringer har vi Olav Tryggvason — Jovian (1), Olav den Hellige — Konstantin (2), Magnus den Gode — Karl den Store (7), Øystein — Augustus. Ellers tjener Romerriget som generel baggrund, og der appelleres flere gange til *Historia Romana*. Alt

dette har ikke Saxos systematik, men der kan dårligt være tvivl om at de begge betragtede Romerrigetets historie og, naturligvis, Frelsens historie som de to "store historier" de nordiske riger skulle indlemmes i. Saxo relaterer Danmarks historie til verdens gang ved en subtil konstruktion, Teoderik ved uden videre at indføje små traktater om teologiske, geografiske, kronologiske og etiske emner.

Et sidste punkt om forholdet til Rom — denne gang til det rigtige klassiske Rom! — skal nævnes. Begge forfattere havde et forhold til romersk poesi. Igen er den typiske forskel tilstede: Saxo ind- og omarbejder, Teoderik citerer.

Når latinen skulle indlæres på så højt et niveau som Svend Nordmands, Saxos eller Teoderiks, blev der brugt megen tid på romersk verslære. Et begreb om metrik (ligesom iøvrigt om syntaks og stilistik) fik man stort set ved at lære længere klassiske passager udenad, enten fra originalværkerne eller fra florilegier, dvs samlinger af velegnede citater. Saxo gengiver som nævnt folkesprogede digte som romerske digte, og han har lagt en stor indsats i stilistisk og metrisk variation. Teoderik har utvivlsomt også stiftet bekendtskab med verslærens finesser, men har afholdt sig fra at vise sine egne talenter. Til gengæld citerer han gerne, især fra Lucans *Pharsalia*. Citaterne har nok været tiltænkt samme formål som digressionerne, at gavne og fornøje. Det sidste ligger meget i selve variationen fra prosa til små poesistumper, mens gavnen igen har at gøre med "den store historie". De understreger — som Bagge har fremhævet for digressionernes vedkommende — historiens moralske og eksemplariske aspekt. Fx Lucans "Enhver magt er utryk ved en partner" (*Pharsalia* I,92 citeret to gange hos Teoderik 10,2 & 25,3). Han citeres også for kosmologisk visdom i digressionen om menneskenes gradvise formindskning (36,15). Det kompositionsmæssigt vægtigste citat anbringes i slutningen af *Norgeshistorien*. (67,25). Teoderik forklarer at han vil standse beretningen ved Sigurd Jorsalfars død (1130), fordi den efterfølgende tid er fyldt med krig, plyndring af kirker og alskens ulykker. Efter at have citeret nogle linier fra Ovid som beskriver et sådant barbari, lader historikeren Teoderik digteren, filosofen og historikeren Lucan tale for sig:

Min sjæl, lad denne del af krigen ligge, dæk den i mørke. Ingen tidsalder skal ved mit forfatterskab kunne lære om hvor store ugerninger en borgerkrig tillader. Hvad du har udført i denne kamp, Rom, vil jeg fortie (*Pharsalia* VII,552-54 & 56).

Dette er vel det nærmeste man kommer på en klar parallellisering mellem Norge og Rom. Teoderik har ellers ikke villet opføre nogen af Saxos dristige bygninger. Men Norges historie skulle under alle omstændigheder præsenteres på romernes sprog og måles med romerske alen.

Bibliografi

Latinens position

Fremstillingen af latinens position står for forfatterens regning, men de grundlæggende facts om sprogsituationen i europæisk middelalder præsenteres godt i LAUGESEN, ANKER TEILGÅRD 1966: *Middelalderlitteraturen. En orientering* og i WOLFF, PHILIPPE 1970 (u.å., formentlig 1970): *Västerländska språk. Från år 100 till 1500-talet* (oversat fra *Les origines linguistique de l'Europe occidentale* 1970, findes i revideret udgave, Toulouse 1982).

Oversættelserne fra Saxo og Teoderik er foretaget efter henholdsvis J. Olrik og H. Ræders udgave (*Gesta Danorum*, København 1931) og STORM 1880 (se ndf.).

Litteratur i middelalderlige biblioteker

De lærdes arbejdsbetingelser blandt bøger og biblioteker beskrives fint i den moderne klassiker om middelalderlig historieskrivning, GUENÉE, BERNARD 1980: *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval*, Paris.

Et par eksempler på verdenslitteraturhistoriers behandling af den latinske middelalderlitteratur: BONNIERS ALLMÄNNA LITTERATUR HISTORIA 1959 (red. E.N. Tigerstedt) bind 2: *Medeltiden*, Stockholm, er nok et ekstremt tilfælde. Latinerne nævnes som fænomen, men ingen litteratur beskrives. Det viser sig at den middelalderlatinske litteratur afslutter bind 1 om antikken, hvor den har fået 10 sider som efterklang. I VERDENS LITTERATURHISTORIE 1971 (Cappelen, red. E. Beyer, F.J. Billeskov Jansen, H. Stangerup, P.H. Traustedt) bind 2: *Middelalderen, 500-1500* er highlights fra den latinske litteratur indarbejdet i den historiske fremstilling og udgør ca 15% af afsnittet om Vesteuropa. VERDENS LITTERATURHISTORIE 1985- (Gyldendal, red. H. Hertel) bind 2: *Middelalderen* følger samme princip, men mængden er svundet ind til omkring 5%. NEUES HANDBUCH DER LITTERATURWISSENSCHAFT 1981 (red. K. von See) bind 7: *Europäisches Hochmittelalter* har et selvstændigt afsnit på godt 10 sider om den latinske litteratur (som dog, uden forklaring, næsten kun behandler poesi), men dertil skal lægges et afsnit om historiografi og ét om forholdet til antikken hvor de væsentligste kilder er latinske. Der udvises altså en vis vilje til at tage den latinske litteratur alvorligt, men stadig fylder den under 10% af hele bindet.

Teoderiks latinske værk

Den bedste oversigt over Nordens latinske middelalderlitteratur er stadig (!) LEHMANN, PAUL 1936-37: *Skandinaviens Anteil an der lateinischen Literatur und Wissenschaft des Mittelalters*, München (Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Abteilung 1936,2 & 1937,7). Norge og Teoderik behandles i anden afdeling, 66-83.

En letlæst introduktion (som dog ikke omhandler Teoderik) om middelalderlatinens norske sammenhænge er VANDVIK, EIRIK 1974: "Latinsk mellomalder og norsk litteratur" i den posthume artikelsamling *Vardar på vegen. Fra Suldal til Akropolis*. Artikler i utval ved E.A. Wyller, Oslo (artiklen skrevet 1946?). Udforskningen af middelalderlatinene står dog så meget stærkere idag — og har langt bedre hjælpe-

midler end for 40 år siden — at artiklen på det punkt mest er af historisk interesse. Den middelalderlige norsk-latinske tradition og Teoderik er kun lige nævnt i SKARD, SIGMUND 1980: *Classical Tradition in Norway*, Oslo/Bergen/Tromsø.

Teoderiks værk er udgivet af STORM, GUSTAV 1880: *Monumenta Historica Norwegiae*, Kristiania, 1-68. Der citeres her efter denne udgaves sidetal og linie. En norsk oversættelse med noter er udgivet af SALVESEN, ASTRID 1969: *Norges historie. Theodoricus Munk: Historien om de gamle norske kongene. Historien om danenes ferd til Jerusalem*, Oslo.

De vigtigste bidrag til udforskningen af Teoderik siden Storm er JOHNSEN, ARNE ODD 1939: *Om Theodericus og hans historie de antiquitate regum Norwagensium* Oslo (Avhandling udgitt av Det Norske Videnskabs-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse 1939. No.3). og BAGGE, SVERRE 1989 "Theodericus Monachus — Clerical Historiography in Twelfth-century Norway", *Scandinavian Journal of History* 14, 113-33. Johnsen giver nye værdifulde referencer til vurderingen af Teoderiks evt. forbindelse til St. Victor-klostret i Paris, udvider kendskabet til den litterære baggrund, går en del i rette med Storms udgave og giver et bud på den mere præcise politiske sammenhæng værket kunne være opstået i (mellem 1178 og 1180 — før ærkebiskop Øysteins bortrejse). Bagge sætter Teoderik yderligere ind i en europæisk og kirkelig forståelsesramme, sådan som den er blevet udviklet for lignende historieskrivere særlig i tysk forskning efter krigen. Resultatet er for det første en meget bedre redegørelse for Teoderiks digressioner: de er centrale i værket og leverer almen moraliserende baggrund for de norske kongers historie. Af denne fortolkning fremgår det også hvor centralt Olav den Helliges martyrium står i Teoderiks komposition. På den anden side fremføres en velbegrunnet skepsis over for en alt for detaljeret politisk læsning af værket: Teoderik lagde vægt på overordnet ideologi, ikke på støtte til et specifikt "politisk parti". Bagges håndfaste skelnen mellem aristokratisk og klerikal historieskrivning siger meget om forskellen mellem Teoderik og de efterfølgende kongesagaer, men er næppe generelt anvendelig for europæisk historieskrivning (store samtidige som fx Saxo Grammaticus og Wilhelm af Tyrus og mange andre er i høj grad både klerikale og aristokratiske). Han tager heller ikke stilling til valget af latin over for folkesprog — skal det ses som et særligt klerikalt træk? Der henvises iøvrigt generelt til Bagges klare fremstilling af den historiske baggrund.

Af mindre betydning i Teoderikforskningen er de ufordøjede materialesamlinger af HANSSEN, JENS S. TH. 1947: "Observations on Theodericus Monachus and his History of the Old Norwegian Kings, from the End of the XII. Sec.", *Symbolae Osloenses* 24, 164-80 og 1949 "Theodericus Monachus and European Literature", *Symbolae Osloenses* 27, 70-127.

ULSET, TOR 1983: *Det genetiske forholdet mellom Agrip, Historia Norwegiæ og Historia de antiquitate regum Norwagensium*, Oslo, omhandler bl.a. Teoderiks indflydelse på den norrøne tradition.

Blandt fremtidige forskningsopgaver bør nævnes en ny tekstudgave, idet Storms kan forbedres væsentligt på tre punkter: 1. *Håndskriftsgrundlaget* er udvidet med to tekstvidner og trænger til fornyet gennemgang. 2. Vurderingen af *sprog og stil* kan opstilles på sikrere grund med moderne middelalderlatinske leksika, konkordanser m.m. 3. Identifikationen af *citater og litterær baggrund* vil også idag (på baggrund af boghistorisk og litterær forskning) kunne skaffe langt større klarhed over Teoderiks arbejdsfacon og hensigter. Her i artiklen er enkelte betragtninger af denne slags foretaget, men en tilbunds gående undersøgelse af især den litterære og historiografiske baggrund vil utvivlsomt kunne frembringe nye perspektiver.

Forbilleder

Om Saxo og hans værk henvises generelt til SKOVGAARD-PETERSEN, INGE 1987: *Da Tidernes Herre var nær. Studier i Saxos historiesyn*, København og FRIIS-JENSEN, KARSTEN 1987: *Saxo Grammaticus as Latin Poet. Studies in the Verse Passages of the Gesta Danorum*. (Analecta Romana Instituti Danici, Supplementum XIV) Rom.

En god førstehjælp til biografiske og bibliografiske oplysninger om de nævnte klassiske og middelalderlige forfattere fås i TUSCULUM 1982: *Tusculum-Lexikon griechischer und lateinischer Autoren des Altertums und des Mittelalters*, München/Zürich. Den her foretagede vurdering af de middelalderlige historikers udbredelse bygger på forskelligartet materiale. Nogle forfattere er ved at blive studeret systematisk, for andre må man mere bygge på foreløbige skøn ud fra omtrentligt antal overleverede håndskrifter, referencer hos samtidige forfattere og i middelalderlige bibliotekskataloger. Om klassikernes udbredelse (fx Sallust) gives en klar oversigt af MUNK OLSEN, BIRGER 1991: *I classici nel canone scolastico altomedievale* (Quaderni di cultura mediolatina 1), Spoleto.

Udover de nævnte hovedværker om Saxo, behandles hans historiografiske forbilleder yderligere i MORTENSEN, LARS BOJE 1987: "Saxo Grammaticus' view of the origin of the Danes and his historiographical models" *Cahiers de l'Institut du moyen-âge grec et latin* (Université de Copenhague) 55, 169-83 og i SKOVGAARD-PETERSEN, INGE 1991: "Saxo Grammaticus: a national chronicler making use of the genre *Chronica Universalis*", *L'Historiographie médiévale en Europe* (ed. Jean-Philippe Genet), Paris, 331-340. I sidstnævnte foreslås Otto af Freising's *Verdenshistorie* som evt. forbillede ved siden af Orosius'. Dette er indholdsmæssigt ikke urimeligt, men kan næppe påvises. Dertil må det siges at hidtidige boghistoriske studier ikke peger på værkets udbredelse uden for Sydtyskland i det 12. årh (jvf. ovf. og GUENÉE 1980, 264). Den kronologiske tradition Otto arbejder videre på har Saxo dog uden tvivl lært at kende i Frankrig (fx Sigebert af Gembloux).

Romerriget

Fine betragtninger over romernes status som "model-folk" for Nordeuropas nationale historieskrivning ca 800-1150 findes i SOUTHERN, RICHARD W. 1970: "Aspects of the European tradition of historical writing. 1. The classical tradition from Einhard to Geoffrey of Monmouth", *Transactions of the Royal Historical Society*, fifth series, vol. 20, London, 173-96.

Den klareste og mest omfattende formulering af Saxos fremstilling af Danmark som jævnbyrdig med Romerriget findes hos FRIIS-JENSEN, KARSTEN 1992: "Saxo Grammaticus's study of the Roman historiographers and his vision of history", *Saxo Grammaticus. Tra storiografia e letteratura* (ed. Carlo Santini), Rom, 61-81.

Et vue over det 12. årh.s tekstbaggrund for information om det antikke romerrige fås i MORTENSEN, LARS BOJE 1992: "The texts and contexts of ancient Roman history in twelfth-century Western scholarship", *The Perception of the Past in Twelfth-Century Europe* (ed. Paul Magdalino), 99-116.